

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

זמן התחלת וסיום הזכרת גשמים

(כ' א') **משנה:** אין שואלין את הגשמים אלא סמוך לגשמים.

(המשך **משנה:**) רבי יהודה אומר: העובר לפני התיבה ביו"ט האחרון של חג (בשמיני עצרת שמתחיל החורף), האחרון (במוסף) מזכיר (מוריד הגשם), הראשון אינו מזכיר (בשחרית עדיין אינו אומר מוריד הגשם). ביו"ט הראשון של פסח (שמתחיל הקיץ), הראשון (בשחרית) מזכיר (עדיין מוריד הגשם), האחרון (במוסף) אינו מזכיר.

(ד' ב') אמר רב אסי אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה.

(ומברר) ואנן (בחו"ל) דאית לן תרי יומי, היכי עבדינן?²

אמר רב: מתחיל במוספין (של שמיני ספק שביעי, שמא יו"ט האחרון הוא), ופוסק במנחה ערבית ושחרית (של תשיעי ספק שמיני), וחוזר במוספין.

אמר להו שמואל: פוקו ואמרו ליה לאבא: אחר שעשיתו קודש (לשמיני ספק שביעי, שהזכרת בו גבורות גשמים כרבי יהודה מיום טוב האחרון), תעשהו חול?³

אלא אמר שמואל: מתחיל במוספין ובמנחה, ופוסק ערבית ושחרית (שאינה תפילה של אותו יום), וחוזר ומתחיל במוספין.

(ה' א') רבא אמר: כיון שהתחיל (בשמיני ספק שביעי), שוב אינו פוסק.

וכן אמר רב ששת כיון שהתחיל שוב אינו פוסק.

ואף רב הדר ביה. דאמר רב חננאל אמר רב: מונה עשרים ואחד יום (מראש השנה עד שמיני ספק שביעי של חג), כדרך שמונה עשרה ימים מראש השנה עד יוה"כ, ומתחיל. וכיון שהתחיל, שוב אינו פוסק.

והלכתא: כיון שהתחיל שוב אינו פוסק.

שיטות הראשונים

הזכרת גשם במוסף על ידי הציבור: בשם **רב עמרם גאון**³ מובא שהציבור מתחילים להזכיר גשם רק בתפילת מנחה.⁴

¹ נחלקו בגמרא, האם הכוונה להזכרת גשמים, והמשנה היא כרבי יהושע (שמזכירים גשמים ביום טוב אחרון, סמוך לגשמים), או שהכוונה לשאלת 'ותן טל ומטר', ולפי זה המשנה אליבא דכולי עלמא. מסקנת הגמרא שזו שאלת 'ותן טל ומטר'.

² אגן דאית לן תרי יומי - שני ימים טובים אחרונים, שמיני ספק שביעי, ותשיעי ספק שמיני, לרבי יהודה דאמר מיום טוב האחרון, באיזה מהן מזכיר. רש"י.

³ אך לפנינו בסדר רב עמרם גאון אינו מפורש שמדבר דווקא על השליח ציבור בניגוד לציבור, שכן כתוב לפנינו: ועומדין בתפלת מוסף ואומר מגן ומחיה ומזכיר במחיה יום ראשון משיב הרוח ומוריד הגשם במוסף ובמנחה כמו ששנינו העובר לפני התיבה ביו"ט האחרון של חג האחרון מזכיר והראשון אינו מזכיר.

⁴ ודייק מלישנא דמתניתין העובר לפני התיבה וכו' האחרון מזכיר משמע דדוקא העובר לפני התיבה דהיינו שליח צבור מדלא תני במוסף מזכירין, ואפשר שגם מן הירושלמי דקדקה דקאמר אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח צבור בגשם. רא"ש.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

האור זרוע פסק את דבריו להלכה. ראבי"ה ורא"ש ביארו כי גם הציבור מתחילים להזכיר במוסף. השו"ע פסק כרוב הראשונים שכולם מזכירים במוסף. והרמ"א פסק שהציבור מפסיקים להזכיר רק במנחה⁵.

הכרזה על הגשם: דעת רבינו חננאל, ראב"ד, ועוד ראשונים⁷ שצריך להכריז לפני התפילה על הגשם⁸. דעת ראבי"ה וריא"ז שאין צורך בהכרזה לפני התפילה, אלא ברגע שהציבור מתפללים מוסף, ניתן להזכיר גשם⁹. והרבה ראשונים הזכירו את המנהג להכריז. והשו"ע פסק שצריך לחכות להכרזה¹⁰.

הזכרת יחיד לפני הציבור: ראבי"ה, רא"ש, מרדכי, ריטב"א, ר"ן, ועוד ראשונים, הביאו דברי הירושלמי, שאסור ליחיד להזכיר לפני שהציבור מתפלל¹¹. הרי"ף ורמב"ם לא הזכירו דין זה. ובספר הבתים והמאירי כתבו, שהיחיד לא צריך לחכות לציבור¹². והשו"ע פסק כרוב הראשונים¹³.

הכרזה על הטל: הראב"ד והר"ן (פירוש ב) כתבו שאין לחלק בין גשם לטל, ובשניהם יש צורך להכריז בתחלתם. והר"ן (פירוש א) כתב שצריך להכריז דווקא בתחילת הזכרת הגשם, אך אין צורך להכריז בהתחלת הזכרת הטל¹⁴.

⁵. וביאר המשנ"ב (קיד,א, ס"ק ג) כי אין זה מחמת שפוסק כרב עמרם גאון, אלא כי למנהג אשכנז אין אומרים בקיץ מוריד הטל, ואי אפשר להכריז שלא לומר גשם, משום שנראה כממאנים בגשמים.

⁶. או"ח קיד,א (שו"ע); או"ח קיד,ג (רמ"א). וכתב המשנ"ב (ס"ק ב) שמי שטעה והזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם בערבית של שמיני עצרת, או בשחרית, אינו חוזר (ואין דינו כמי שהזכיר גשם בקיץ, דמעיקר הדין ראוי להזכיר מהלילה). מקורות: רב עמרם גאון (הו"ד בראשונים). אור זרוע (ח"ב סי' שצח). ראבי"ה (סי' תתמד). רא"ש (סי' ב).

⁷. הגהות מימוניות, מכתם, ארחות חיים.

⁸. ועוד אמרו שם שבשליח צבור הדבר תלוי, שצריך שיכריז שליח צבור. מכתם.

⁹. אמנם נחלקו אחרונים בדעת הראבי"ה, הקרבן נתנאל (אות ע) סבר בדעתו שצריך הכרזה, והב"ח (קיד אות ג) סבר שאין צריך הכרזה. אך בדבריו מוכח כדעת הב"ח, שכתב לאחר דבריו שבשם רבינו חננאל מובא שצריך להכריז, ומוכח שחולק עליו.

¹⁰. או"ח קיד,א. מקורות: ראב"ד (הו"ד בטור וראשונים). הגהות מימוניות (הל' תפילה פ"ב אות ח). מכתם (תענית ג' ב'). ארחות חיים (הלכות תפילה אות קט). רבינו חננאל (הו"ד בראבי"ה ועוד ראשונים). ראבי"ה (סי' תתמד). ריא"ז (תענית הלכה א סעי' ב). ספר הפרדס (סי' קפט). מרדכי (סי' תרטו). מאירי (ב' א'). רא"ש (סי' ב).

¹¹. ופירש הרא"ש, שיאמר קודם תפילת מוסף בקול רם משיב הרוח ומוריד הגשם. ומשום כך, אף אם הוא חולה או אנוס, לא יקדים תפילתו לציבור. אבל אם בא לבית הכנסת להתפלל, והצבור התחילו להתפלל, מזכיר, אע"פ שלא שמע מפי שליח צבור.

¹². וזמן הזכרה זו אין בו חילוק בין יחיד לצבור, והוא שאמרו בתלמוד המערב אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח צבור, כלומר עד שיגיע זמנה לשליח צבור גם כן. מאירי.

¹³. או"ח קיד,ב. וכתב המשנ"ב (ס"ק ד) שרצה לומר, אפילו הציבור שמתפללים מוסף, אסורים להזכיר גשם אם לא הכריז הש"ץ או השמש קודם התפילה. וכתב, שבדיעבד, אם אמר אחד בקול רם בתוך תפילתו, מותרים השומעים להזכיר, שנחשב כהכרזה. אלא שבכזה מקרה אם שכח משהו להזכיר גשם, אינו צריך לחזור (דיש פוסקים שסוברים דהכרזה לא מיקרי אא"כ שהוכרז קודם התפילה, או ששמעו מש"ץ חזרת התפלה שהזכיר גשם). מקורות: ראבי"ה (סי' תתמד). רא"ש (סי' ב). מרדכי (סי' תרטו). ריטב"א (ד' ב'). ר"ן (ב א ברי"ף). ספר הבתים (שערי תפילה, שער שני, אות ג). מאירי (ב' א').

¹⁴. וכל הדיון, דווקא למנהג ספרד, שנוהגים לומר 'מוריד הטל' במקום 'מוריד הגשם' בימות החמה. אבל למנהג אשכנז (הקדמוני), אין נוהגים לומר 'מוריד הטל' בימות החמה, ואי אפשר להכריז בלשון זה, ולהכריז להדיא שיפסקו מלומר מוריד הגשם ג"כ אין נכון, שנראה שממאנים ברוב טובה, וכנזכר לעיל (שמשום כך פסק הרמ"א שנוהגים שלא להפסיק מלהזכיר גשם עד מנחה). מקורות: ראב"ד (השגות על המאור ב א ברי"ף). ר"ן (א ב בדפיו).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תפילה, סימן קיד)

- א. מתחילין לומר בברכה שניה: משיב הרוח ומוריד הגשם, בתפלת מוסף של יום טוב האחרון של חג, ואין פוסקין עד תפלת מוסף של יום טוב הראשון של פסח.
- ב. אסור להזכיר הגשם עד שיכריז שליח צבור (ויש אומרים שקדם שמתחילין מוסף מכריז השמש משיב הרוח וכו', כדי שהצבור יזכירו בתפלתו, וכן נוהגין) (מקדכי רפ"ק דתענית). הלכך אף אם הוא חולה או אנוס, לא יקדים תפלתו לתפלת הצבור, לפי שאסור להזכיר עד שיאמר שליח צבור; אבל אם יודע שהכריז שליח צבור, אף על פי שהוא לא שמע, מזכיר; ומטעם זה, הבא לבית הכנסת והצבור התחילו להתפלל, יתפלל ויזכיר, אף על פי שהוא לא שמע משליח צבור.
- ג. אם אמר משיב הרוח (בימות החמה), או לא אמרו בימות הגשמים, אין מחזירין אותו; וכן בטל, אם הזכירו בימות הגשמים, או לא הזכירו בימות החמה, אין מחזירין אותו. הגה: ואנו בני אשכנז לא מזכירין טל, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, רק אומרים בימות החמה ורב להושיע מכלכל חיים וכו'. (טור) יש אומרים ששליח צבור פוסק להזכיר בתפלת מוסף יום טוב הראשון של פסח, אבל הקהל מזכירין ואין פוסקין עד מנחה, ששמעו כבר משליח צבור שפסק בתפלת המוסף, וכן נוהגין.
- (או"ח, סדר תפילת שמיני עצרת ויומו, סימן תרסח)
- ב. שחרית מוציאין שלשה ספרים... ומפטיר: ויהי אחרי מות משה... ומחזיר הספרים ואומר קדיש, ומכריז: משיב הרוח ומוריד הגשם.